

İKİ YAHYA KEMAL

Prof. Fahir İZ

Arkadaşım Doğan Hızlan bu toplantıya benim de katılmamı istediği zaman, telefonda özür diledim. "Yıl dönümlerinde kişiler sâdece yüceltilir, ben düşündüklerimi söylemek isterim" dedim. O da: "Hocam, hatim indirmiyoruz ki; elbette düşündüklerinizi söyleyeceksiniz" dedi. "Hatim indirmek" deyi mi çok hoşuma gitti. Bu çağrısı için kendisine çok teşekkür ederim.

Benim görüşüme göre iki Yahyâ Kemâl var: Şair Yahya Kemal ve düşünür Yahya Kemal. Çünkü Yahya Kemal, Ahmet Haşim gibi sırf şiir yazmakla yetinmemiş, bir çok konu üzerinde düşünmüş, bir takım kesin sonuçlara ve yargılara varmıştır.

Önce şairi ele alalım. Yahya Kemal'in Türk şiirindeki yeri nedir? Tanzimat'tan kısa bir süre sonra ortaya çıkan Şinâsi, edebiyatta yeni bir akım başlattı. İlk önce Türk edebiyatının rotasını değiştirdi. İran'dan çekip Batı'ya yöneltti. Batı edebiyatından yeni kavramlar, yeni türler getirdi. Bu yeni kavramları şiire soktu. İlk kez bir Batı dilinden, Fransızca'dan, şiir çevirileri yaptı. Ne var ki, Şinâsi ve arkadaşları yeni kavramlar dışında, dil, uslûp ve zevk bakımlarından, divan şiirini aşağı yukarı sürdürdüler. Şiirde asıl yenilikleri, bu topluluğun en genç şairi Hâmid getirdi. Yalnız onu da eskiden büsbütün ayrılmış sayarız. Hâmid, bir yanıyla, eski şiire bağlıdır, uslûbunda çok kez divan şairlerinin edâsını sezeriz. Recaizâde Ekrem,

şiiirinden çok, eleştirme yazıları ile edebiyat târihine girdi.

Böylece Servet-i Fünun'culara gelmiş oluyoruz. Bunlar, yani Tevfik Fikret ile Cenap ve onların yolunda gidenler, divan şiiriyle bütün bağları keserek, yeni bir zevk, yeni bir söyleyiş getirdiler. Hele Fikret'in yaptıklarına, rahatça, şiirde devrim adı verilebilir. Bunu Yahya Kemal de kabul ediyor.

Ne var ki, Tanzimatçılar, pek uygulamasalar bile, halkın anlayabileceği bir dile yönelmek istemişlerdi. Oysa Servet-i Fünun'cular, ilke olarak, 'seçkin' sınıfa seslendiler ve halkın anlamadığı yapma bir dille yazmakta direttiler. Böylece, Fikret'in şiir anlayışında yaptığı devrime karşı, Servet-i Fünun akımı dilde büsbütün geride kaldı.

Yahya Kemal 1902'de Üsküp'ten İstanbul'a geldi. Burada kaldığı on beş aylık dönemde Hâmidî ve özellikle Fikret etkisinde idi. Onun havasını, hatta üslûbunu, çok yakından yansıtan şiirler yazıyordu. Servet-i Fünun'da edebiyatçıların susturulduğu bu yıllarda, 1903'te, Paris'e kaçtı. Orada dokuz yıl kaldı. Önceleri Jön Türklerin arasına girdi. Sonra onlardan uzak durdu. Daha çok edebiyat çevreleriyle ilişki kurdu. Kimisiyle tanıştı. Siyasal Bilimler Okulu'nda özellikle tarih dersleriyle ilgilendi Milliyetçilik kuramları üzerinde durdu.

1912 yılında, 28 yaşında, İstanbul'a döndüğü zaman, ortamı

çok değişmiş buldu. Hürriyet ilân edilmiş, Servet-i Fünun'la, onun uzantısı olan, Fecr-i Âti topluluğu dağılmıştı. Tanzimat'ın ortaya attığı Osmanlılık fikri iflâs etmişti ve Türkçülük, İslamcılık, Batıcılık gibi yeni akımlar birbiriyle çarpışıyordu. Türk Ocağı kurulmuş, 'Yeni Lisan' akımı başlamıştı. Daha 1895'te Mehmet Emin, arkasından Rıza Tevfik, Servet-i Fünun'a meydan okurcasına, halkın konuştuğu Türkçe ile şiirler yazmağa başlamışlardı. Şimdi de, Milliyetçilik akımının önderi Ziya Gökalp, Ömer Seyfettin'in başlattığı Yeni Lisan akımını benimseyerek, onu türkçülüğün ilkeleri arasına katmıştı. Çevresine topladığı genç şairlere, hece vezniyle ve halkın konuştuğu dille şiir yazmalarını öğütlüyordu. O zamana kadar, Servet-i Fünun yada Fecr-i Âti etkisinde şiirler yazan genç şairler, yavaş yavaş bu yola, Milli Edebiyat akımına, giriyorlardı. Yahya Kemal gibi kafası işleyen ve kültürlü bir genç şairin bu olaylardan etkilenmemesi olanaksızdı. Kendisi de bunu kabul ediyor; hatta bir aralık Turancı bile olduğunu söylüyor. Zamanla Yahya Kemal, Türkçülüęü, Türkiye Milliyetçilięi olarak sınırlamıştır. Paris'te kaldığı yıllarda Fransızların konuştuğları dille şiir yazdıklarına dikkat eden Yahya Kemal'in Türkiye'deki bu akımı hiç yadırgamadığı anlaşılıyor. 1914'te yayınladığı bir yazıda (Peyâm-ı Edebî, 3 Mart 1330) şöyle diyor: "Artık o kadar müstâmel bahir çirkin bir kelime oluverdi. Gözümüze çirkin görünüyor. Denizi deniz kelimesiyle, ebri, sehabi, bulut kelimesiyle, tiği, seyfi, şemşîri kılıç kelimesiyle, ruh'u yanak kelimesiyle, bârânı yağmur, sefineyi, keştiyi gemi, sâkiî ^{kayı} yıldırım, bârikayı

şimşek kelimeleriyle hissedebiliyoruz. Zevkimizde hâsıl olan bu esrârengiz tasfiye kim bilir bundan bir devir sonra daha ne neticeler verecek!... Evet gayr-i kâbil-i inkârdır ki Türkçe teşekkül devrinde bulunuyor..."

Bununla birlikte, Yahya Kemal'in şiir zevkini yuguran, onun sanatının öğelerinden çoğunu oluşturan, Paris yıllarıdır. Yahya Kemal XIX. yüzyılın Heredia ve Leconte de Lisle gibi Parnassienlerini, Baudelaire, Mallarmé, Verlaine, Rimbaud gibi simgecilerini (sembolistler) hayranlıkla okumuştur. 1910'da ölen Jean Moréas'ya ise şahsen tanımış, onun kahvelerdeki edebiyat sohbetlerine katılmıştır. Jean Moréas takma adını kullanan şair; aslında, Yannis Papadiyamantopoulos adlı bir Yunanlı idi. Atina'da doğmuş, ilk şiir kitabını Yunanca yayınlamıştı. Sonra Fransa'ya gelip yerleşmiş, Fransızca şiirler yazmağa başlamıştı. Önceleri Parnassien olduğu halde, sonradan simgeciliğin ilkelerini Avrupa'da ilk kez o ileri sürmüş, bir de bildiri yayınlamıştı. 1886'da 'Le Symboliste' adında bir de dergi çıkarmıştı.

Ne var ki, 1891'de simgeciliğin çizgisinden ayrılarak şair arkadaşı Charles Maurras ve bir kaç genç şairle birlikte Ecole Romane'ı kurdu. Serbest nazım yerine Klasik Fransız nazmına ve eski Yunan ve Latin klasiklerine döndü. Ama simgecilikten de büsbütün kopmadı. En güzel şiirlerini de Yahya Kemal'in Paris'te bulunduğu yıllarda yazdı. İşte Yahya Kemal'in İstanbul'a döndüğü yıllardaki 'Nev-Yunaniliği' buradan kaynaklanır.

Bunun Türkçede çıkamaz yol olduğunu çabuk anladı. Moréas ile Ecole Romane'ı kuran Charles Maurras'ya gelince o, aşırı Fransız milliyetçisi, koyu katolik ve kiralık yanlısı çok gelenekçi bir şairdi.

Yahya Kemal'deki eski şiirin rüzgarının esin kaynağı Paul Verlaine'in Fêtes Galantes adlı yapıtıdır. Mallarmé, genç Fransız şairlerine, ilk iş olarak, bu kitabı okumalarını öğütler. Genç Türk şairi de, hemen bu kitabı okur. Burada Verlaine, onsekizinci yüzyılın dili ve üslûbuyla o zamanki saray ortamını ve eğlencelerini anlatmıştır. Yahya Kemal Paris'teki Doğu Dilleri Okulu'na koşar. Bir yandan Farsça ve Arapçasını güçlendirir. Bir yandan da Türk Divan şairlerini incelemeye başlar. Bu iş bitince, bizim Lâle devrini, Nedim tarzında, onun dili ve üslûbu ile anlatmağa karar verir. İlk denemesini de söylediğine göre, 1906'da yapar. (Sene 1140/Nevbahar-ı vuslatın bassın deyu ilk âyına/Büsedden pa^luş giydirdim o nermin paⁱyına/Kasr-ı Sa'dâbâd gülzâr-ı hümâyûn-sâyına/Eyledüm mehtâbı hem da'vet düğün alayına). Türkiye'ye geldikten sonra, Nev-Yunanilik denemeleri başarı sağlamayınca, tekrar bu yola döner. Eski şiirin rüzgarı ile yazılan şiirler ~~_____~~ eski tarzda, birer nazîre değildir. Hepsinde Yahya Kemal'in kişiliği ağır basar. Onların Nâilî'nin, Nedim'in şiirleri olmadığını ilk dizede anlarız. Divan şiirinde pek nâdir olan konu bütünlüğü onda vardır.

Yalnız burada bir noktayı hatırlatmak isterim. Paul Verlaine'in *Fêtes Galantes*'de kullandığı dil okurlarını pek yadırgatmaz. Çünkü Fransızca, son üçyüz yılda, çok az değişmiştir. Bir Fransız okuru bugün Racine'i de, André Chénier'yi de, Baudelaire'i de rahatlıkla anlar. Türkçe de öyle mi? Divan şiirinin tadına varmak, bugün, bir uzmanlık işi olmuştur, sıradan bir okur bu şiirin ancak mûsikîsini biraz sezebilir.

Bence, Yahya Kemal'in kolay erişilmez güzellikteki şiirlerini konuşulan Türkçe ile yazdığı Kendi Gök Kubbemiz'deki şiirleri arasında bulabiliriz. Eski Yunan ve Latin şiirleri gibi, her çeşit süsten arınmış, yalın şiirlerdir bunlar. Yine bence, şairin 1914-1934 arasında bu türdeki en tipik şiirlerinin örnek aldığı yapıt Heredia'nın Les Trophées adlı küçük şiir kitabıdır.

Çağdaşları ve akranları içinde, 1900'den, yani yirminci yüzyıldan önce doğan şairler arasında, bu kadar pürüzsüz, akıcı ve ahenkli bir Türkçe ile yazabilen başka bir şair olmadığını rahatça söyleyebiliriz.

Tanzimat ve Servet-i Fünun şairlerini gördük. Bunlar güzel Türkçeyi bulamadılar. Bunun dışındaki şairlerden Mehmed Emin, konuşma dilinde ilk Türkçe manzumeler söylemek şerefini kazandı, ama şiiri bulamadı. Rıza Tevfik biraz halk ve tekke şiirine yaklaştı ve bu tür şiiri sevdirdi. Mehmet Akif aruzu hamur gibi yağurdu ve Türkçe konuşturdu. Büyük şair Ahmet

Haşim yaşasaydı, bilki Türkçe'nin başyapıtlarını yaratırdı, çünkü son yıllarında Türkçe'yi keşfetmişti. Şairimize çok yakın kuşaktan olan hecenin beş şairi, ara sıra temiz Türkçe ile güzel şiirler yazmışlarsa da, onların şairlik yeteneği sınırlı idi.

Böylece Yahya Kemal, Tanzimat'tan sonra yetişen şairler arasında, ve kendi kuşağı içinde, rakipsizdir ve bu dönemin en büyük şairidir. (1900'den sonra doğanlar, Birinci Dünya Savaşı sonunda, ya da 1930'larda ve 40'larda yazmağa başlayan kuşaklar, dil, uslup, vezin, ve şiir anlayışı bakımlarından ayrı bir dünyaya aittirler. Yahya Kemal'i bunlarla, ya da bunları Yahya Kemal'le kıyaslamak, her iki taraf için de haksızlık olur.)

Şimdi düşüner Yahya Kemal'i ele alalım. Yahya Kemal'in hâlis şiirden, öz şiirden yana olduğunu gördük. Şairimiz şiirin sosyal konulara girmesini, belirli bir görüşün hizmetinde olmasını istemez. Aynı fikirde olan Ahmet Haşim şiirlerinde hiç bir düşünce belirtmez, hiç bir olaya değinmez. Oysa Yahya Kemal belirli bir görüşün hizmetindedir, pek çok şiiri tezlidir. Bu tez gelenekçiliktir. Bu yüzden Ziya Gökalp kendisine: "Gözün mâzidedir, âti değilsin" demiştir. Şairimiz cevabında "Gözü mâzide olan âtiyim" demişse de, daha sonra yazdığı bir yazıda, Gökalp'ın söylediğinde gerçek payı olduğunu ve kendisinde sürekli bir geçmiş özlemi bulunduğu kabul

eder. Yahya Kemal yaşarken Türk toplumunun her alanda yaptığı atılımlar onu hiç ilgilendirmede. Kendi alanı olan şiirdeki büyük değişiklikleri dikkatle izledi. Hatta en başarılı değişikliği kendisi yaptı. Ne var ki, orada kalmış, toplumla birlikte ileri bir adım atmamıştır. Varşova'da elçi iken org sesini işitince: "Duydumsa da hoşlanmadım İslav kederinden" demiş ve Tanbûri Cemil Bey'in plağını çalarak kendisini Kanlıca Körfezinde hayal etmiştir.

Ziya Paşa, bundan 115 yıl, ^{Bunca} 1868'de yazdığı bir yazıda İt-rî gibi eski musiki ustalarının beşteledikleri divan şiirlerinin gerçek Türk şiiri olmadığını söyler.* "Bunlar acem şiirlerinden taklid edilmiş şiirlerdir. Onlar da Arapları taklid etmişlerdir. Yani melez bir şeydir" der; bizim gerçek şiirlerimizin ise, aydın şairlerin beğenmedikleri, Halk şiiri olduğunu söyler. Ziya Paşa Tanzimatçı şair arkadaşları arasında en ileri sayılanı değildi. Bu söylediklerini kendisi uygulayamamış, ama hiç olmazsa doğru yolu görmüş ve göstermiştir. Ondan elli yıl sonra da Ziya Gökalp aynı görüşü savundu. Elbette Bakî, Nef'i, Nedim büyük divan şairlerimizdir. Ama bugün çocuklarımız onlar gibi yazarsa bu çağdaş şiir olur mu? Tanzimat'la beraber çağdaş tiyatroya geçtik. Bugün ileri bir tiyatromuz, operamız ve büyük sanatçılarımız var; gelenekçilik uğruna, çağdaş tiyatroyu bırakıp, karagöz ve orta oyunuyla mı yetinelim? Yine o dönemde çağdaş romana geçtik. Bugün o türde de sesimizi dünyaya duyurduk. Geleneklerimize daha uygundur diye Kesik-

baş, Kan Kalesi, Kırk Vezir, Muhayyelât-ı Aziz Efendi türünden şeyleri mi sürdürelim? Eskiden bizde resim sanatı yoktu, minyatür yapardık. Son yüz yılda bu sanat dalı gelişti. Bugün dünyanın her yanında sergiler açan ressamlarımız var, geleneklere uyruyor diye yine minyatüre mi dönelim? Başka sanat dalları için de aynı şey söylenebilir. Gelenekçilik yerinde sayrak değildir. İtrî, Dede Efendi, Tanbûrî Cemil Bey vb. eski büyük bestecilerimizdir, büyük divan şairlerini arasına okuduğumuz gibi, onları da dinleriz. Ama onlarla yetinemeyiz. Türkçülüğün peygamberi sayılan Ziya Gökalp eski musikiyi anlatmış, gelecekteki Türk musikisinin nasıl olması gerektiğini, yetmiş yıl önce yazmıştır. Bu herkesin bildiği bir şeydir. Bu alanda, Yahya Kemal'in yaşadığı yıllarda, Türkiye'de büyük bir atılım olmuş, dünyaca tanınan besteciler ve icracılar yetişmiştir. Şairimiz bu ilerlemelere sevinmek şöyle dursun, bunları toptan yok sayarak, geçmişin anılarına çekilmiştir.

Elbette, bir Türk olarak, halay çekeriz, zeybek oynarız, Erzurum barını çok severiz. Ama bunları çağdaş baleye dönüştürmeyi başaran bir Türk sanatçısı çıkarsa, onu da yürekten alkışlarız.

Yahya Kemal, geçmişe, eskiye ilişkin her şeyi yücelttiği gibi, fakir mahallelerde yoksulluk içinde yaşayan ve cahillik yüzünden bunu kadere bağlayan zavallı halkın tevekkülünü, kadere boyun eğmesini de fazilet olarak gösteriyor.

"Kuru ekmekle bayat peyniri lezzetle yiyen
Çeşmeden her su içerken 'şükür Allah'a' diyen"
Koca Mustâ Paşa halkının yoksulluğunu büyük bir mutluluk ola-
rak tasvir ediyor. Böylece kronik yoksulluk da bırakılmaması
gereken geleneklerimizden oluyor.

Yahya Kemal'in yaşadığı yıllarda Türk toplarunu temelinden
sarsan olaylar oldu. Balkan faciasında bütün Rumeli onun doğup
büyüdüğü yerlerle birlikte elimizden çıktı. Çanakkale, Sakar-
ya, Dumlupınar gibi mucizeler yaşandı. Onbinlerce vatan evla-
dı şehit oldu. En umutsuz günlerde:

"Bastığın yerleri toprak diyerek geçme, tanı,
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı"
diye yazan ve kurtuluşun:

"Kinbilir belki yarın, belki yarından da yakın"
olduğunu söyleyerek halka umut veren şairler çıktı.

Tarihe, milli zaferlere bu kadar bağlı olan Yahya Kemal'-
den Kurtuluş Savaşı için, bir destan olmasa bile (çünkü uzun
soluklu değildi) Akif'in 'Bülbül'ü gibi bir kaç şiir beklenir-
di. Ne var ki, onun gözleri; içinde bulunduğu zaman'a ya da
ileriye değil, bir kaç yüzyıl öncesine dönüktü. Onu, bu mil-
leti yok olmaktan kurtaran savaşlar değil, ancak Çaldıranlar,
Merc-i dâbık'lar esinlendirebilirdi.

Bu durmuşluk ve yaşadığı zamanda "kopmuşluk konusunda baş-

ka bir örnek vermek isterim: Gençliğinde şiire başlarken, bir yandan Fransız şairlerinin konuştukları dille yazdıklarını gören, memlekete dönünce de Türkçülük ve 'Yeni Lisan' akımlarının etkisinde kalan şair, vardığı sonuca uygun olarak, konuştuğu dille yazmış, ama o noktadan bir adım ileri gitmemiştir. 1920'lerde yazdığı yazılarla 1950'deki yazıları aynı dil ve üsluptadır. Tıpkı Süleyman Nazif, Ali Ekrem gibi yazarların Vaktiyle 'Yeni Lisan' akımını yok saymaları gibi, Yahya Kemal'de, yaşamının son otuz yılında bütün Türk edebiyatını saran dil akımından hiç etkilenmemiş, bayağı bunu yok saymıştır.

Sonuç olarak diyebiliriz ki: Elli yılı aşan sanat yaşamında Yahya Kemal, olağanüstü titizliği ve inandığı sanat yolunun sorumluluğu nedeniyle, çok az sayıda şiir vermiştir. Bununla birlikte, sınırlı konular içinde dönüp dolassa bile, o, Tanzimat ve Servet-i Fünun dönemlerinde yetişen şairlerle kendi kuşağının şairlerinin hepsinden büyüktür. Konuşma dili ile hâlis şiiri, öz şiiri en güzel, akıcı ve âhenkli biçimde yazmayı başarmıştır.

Ancak onu Türk toplumunun bugünü ve yarını değil, dünü ilgilendirmiştir.

İstanbul, 2 Aralık 1984

Boğaziçi Üniversitesi

Arşiv ve Dokümantasyon Merkezi

Kişisel Arşivlerde İstanbul'da Bilim, Kültür ve Eğitim Tarihi

Feza Gürsey Arşivi

FGASCI0202103